

Koltai Zoltán - Visszatekintés rövidtávra - a pécsi EKF közvélemény-kutatások tükrében

Amikor azt a kérdést teszem fel, hogy végül valódi sikerként, vagy inkább csak egy nem kellően kihasznált, elszalasztott lehetőségként élték meg az emberek az Európa Kulturális Fővárosa címet, szándékosan nem próbálok meg olyan mélyebb szakmai kérdéseket felvetni, melyek a nyertes pályázatban megfogalmazott területi értelemben vett kulturális esélyegyenlőség megvalósulásával, Pécs újrapozicionálásával, kulturális és egyéb értelemben vett léptékváltási lehetőségeivel, általában véve a város élhetőbbé válásával kapcsolatosak.

Valójában nem is gondolom, hogy közel három évvel a rendezvénysorozatot követően egyértelműen állást lehetne foglalni ezekről a hosszabb távú célkitűzésekről.

Ehelyett a mostani írás mindössze arra tesz kísérletet, hogy röviden összefoglalja egy saját kérdőíves felmérés tükrében a közvélemény EKF-hez való viszonyát, ennek változását, néhány aktuális, 2013-as tényadatot is felhasználva az értékeléshez.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar mindazon nappali és levelező tagozatos hallgatóinak, akik kérdőíves adatgyűjtésükkel segítették 2008-2012 közötti kutatásunk sikerét.

A rendezvényt megelőző évek - 2006-2009, a várakozás és elbizonytalanodás időszaka

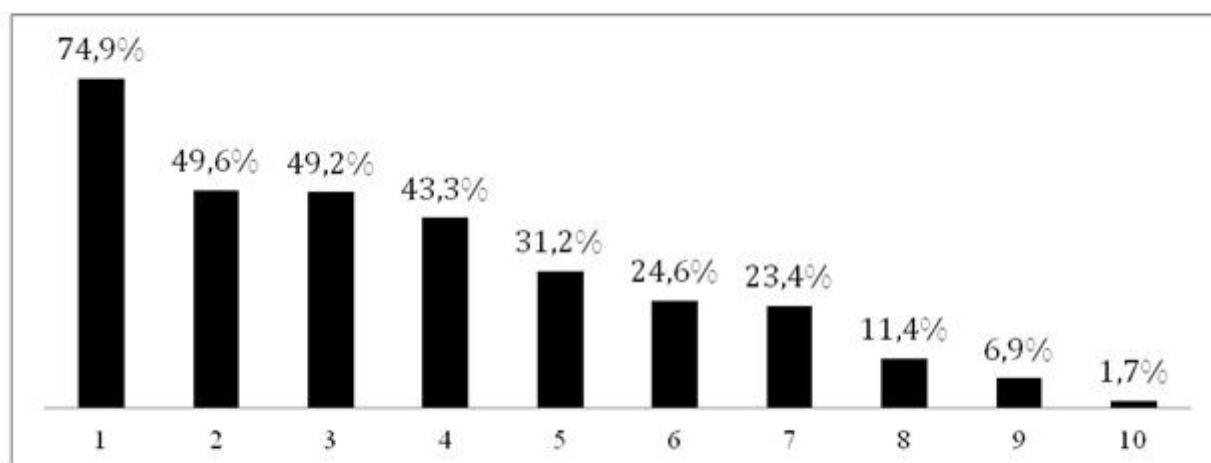
A győztes pályázat a jogosan büszke pécsiekben optimista várakozásokat, a város fejlődésével kapcsolatos komoly reményeket ébresztett. Ezért is okozott hatalmas csalódást a következő néhány év kaotikus időszaka, ami a belső személyi ellentétektől, kommunikációs zavaroktól, a megkésett pályázati és kivitelezési munkáktól volt hangoz. Mindeközben elmaradt a kulturális városfejlesztés ügyének valódi társadalmasítása, nem alakult ki igazi kooperáció és bizalom a különböző csoportok, így a városvezetés és az egyetem, a politika és a civilek, vagy éppen az elit és a városlakók között, jelentősen csökkentve ezzel a program iránti tényleges elkötelezettséget (Szijártó 2011:161). Különösen érthetetlen volt az egyetem hosszú ideig fennálló távolságtartása, hiszen már a kezdetektől felmerült az együttműködés lehetősége és egyben szükségszerűsége, de ugyanígy hiányzott a helyi vállalkozói elit, a gazdasági szereplők aktívabb részvételének előmozdítása, egyáltalán az érdekelt gazdasági szereplők beazonosítása is. A pályázatíró team azon kezdeti reménye, hogy a kulturális főváros-projekt egyben egy szemléletváltó és tanulási

folyamatként is szolgál majd az érintett döntéshozók számára, sajnálatos módon nem igazolódott be. A kezdeti eufórikus hangulat helyébe egyértelműen a kiábrándultság költözött (Takáts 2011).

A még 2008-2009-ben megkezdett felmérés eredményei jó alapot biztosítanak ahhoz, hogy reálisan visszatekintsünk a rendezvényévet megelőző állapotokhoz, mik voltak akkoriban az eseménysorozattal szembeni legfőbb várakozások, milyen intézkedések tűntek nélkülözhetetlennek a sikeres lebonyolítás reményében, egyáltalán milyen volt az akkori viszonyulás a majdani rendezvényhez? (Koltai 2011:84)

A programsorozat várható hozadékaként elsősorban az idegenforgalom fellendülését, másodsorban infrastrukturális fejlesztéseket, Pécs hazai és nemzetközi megítélésének, imázsának kedvező irányú változását, egy kapcsolatrendszerét bővítő, nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá feilődő várost vizionáltak a megkérdezettek. A semmilyen pozitív hatást sem várók

1. ábra: Az eseménysorozattal kapcsolatos várakozások 2008-ban .0,5 %
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

Magyarázat: 1 = sok turista érkezik látogatóba, 2 = fejlődik az infrastruktúra, 3 = javul a város hazai és nemzetközi megítélése, imázsa, 4 = nemzetközi együttműködések, kapcsolatok születnek, 5 = nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá válik a város, 6 = fellendül a gazdasági élet, új munkahelyek jönnek létre, 7 = élhetőbbé válik a város, 8 = nő a város gazdasági potenciálja, multinacionális vállalkozás telepedik le, 9 = semmilyen pozitív hatást sem várók, 10 = egyéb

Az esemény sikeres lebonyolításához nélkülözhetetlennek tartott intézkedések sorát nem meglepő módon az „úthálózat, közlekedés fejlesztése” vezette. Szintén sokan gondolták úgy, hogy érdemes lenne felújítani az épületeket és műemlékeket, valamint parkosítani a köztereket. A helyiek főleg az épületek felújítását és a parkosítás szükségességét hangsúlyozták.

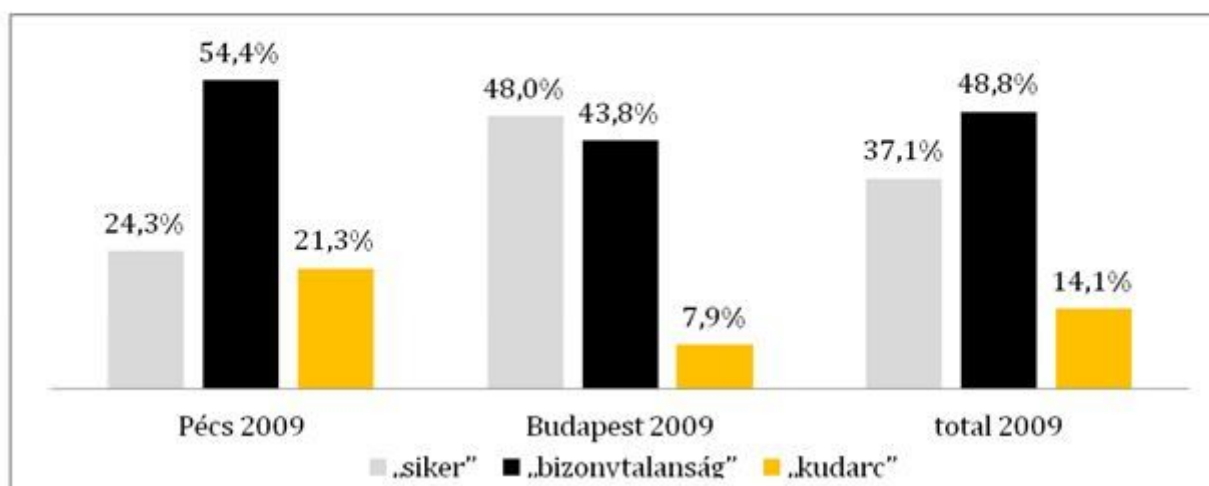
A potenciális részvételi hajlandóságot kutató kérdésünkre adott válaszok alapján kijelenthető, hogy a legnagyobb csoportot a „bizonytalanok” táborá jelentette. Minden másodikk megkérdezett (2008-ban 48,7 %, 2009-ben 52,5 %) gondolta úgy, hogy vagy még nem tudja, vagy csak valószínűsíthetően vesz részt a majdani programok valamelyikén. Sajnálatos tény, hogy az „elutasítók” csoportja szintén számottevő volt, hiszen 2009-ben a válaszadók 35%-a gondolkodott

úgy, hogy biztosan nem vagy legalábbis nem valószínű, hogy csatlakozik bármelyik rendezvényhez. A részvételüket biztosra ígérőknek nem csak az aránya (2008-ban 16 %, 2009-ben 12,4 %), de csökkenő tendenciája is elgondolkodtató volt.

A korábbi évek többnyire negatív eseményei okán egyáltalán nem meglepő, hogy 2008-2009-ben az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010 cím hallatán a legtöbben a „bizonytalanság” kifejezésre asszociáltak (48,8 %), a „siker” jóval kevesebb válaszadónak jutott eszébe (37,1 %), míg a „kudarcc” a megkérdezettek 14,1 %-nál szerepelt. (lásd 2. ábra). Különösen kritikusak voltak a pécsi válaszadók, de a fővárosi válaszokon belül is egy év alatt több mint 10 százalékponttal csökkent a sikeres rendezvényt feltételezők tábora (2008-ban még 59 %, 2009-ben 48 % az arányuk).

A többségi vélemény ezekben az években az volt, hogy „a program megvalósul ugyan, de nem lesz sikertörténet”. A siker megvalósulását a városokban feltételezték, míg a program

2. ábra: "Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010" kifejezéshez kapcsolódó asszociációk Pécsen, Budapesten és együttesen, 2009
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

2010, a rendezvény éve - visszatérő optimizmus

A folyamatos programkínálatnak köszönhetően a résztvevők száma napról napra növekedett. Tény, hogy az EKF keretében több mint négyezer rendezvény valósult meg Pécsen, a dél-dunántúli régióban és a partnervárosokban, amiből hozzávetőleg 2700 minősült támogatott kulturális kezdeményezésnek (P. Müller 2011:131).

A pusztá számadatoknál persze sokkal fontosabb a programok által közvetített érték, a nyertes koncepcióhoz való kapcsolódás. A pályázat eredeti szellemiségével egybecsengő, új kulturális projektek már a felvezető évek időszakában is megvalósultak, ahogy a rendezvényét tekintve szintén találunk pozitív példákat a magas szakmai nívót képviselő, nemzetközi rangú kulturális eseményekre.

Pécs nemzetközi kapcsolatrendszerének gazdagodásából kiemelésre érdemesek a német együttműködések, ahogy sikeres kapcsolódási pontokat jelentettek a nyertes pályázathoz a déli kulturális övezet országaival, főként Horvátországgal, másodsorban Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával közösen lebonyolított programok (Ágoston 2011:44).

A város vendégforgalma impozánsnak mondható 25,7%-kal, míg az itt eltöltött vendégéjszakák száma még ennél is jelentősebb 27,5%-kal haladta meg 2010-ben az egy évvel korábbi hasonló adatokat. A Pécsre látogatók valamivel több, mint negyede (27,8 %) érkezett külföldről (Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése).

A megye idegenforgalmi vonzerejét tekintve szintén beszámolhatunk rövidtávú sikerekről, hiszen a rendezvény évében 12%-kal nőtt a turisták és 9%-kal a megyében eltöltött vendégéjszakák száma. A növekedés a külföldi látogatók esetében számított jelentősebbnek (26% szemben a belföldiek számának 9%-os emelkedésével), legnagyobb számban német, osztrák és egyesült államokbeli vendégek érkeztek Baranyába. Több külföldi érkezett rövidebb időre, a magyar vendégek növekvő érdeklődése viszont egyben a korábbinál valamivel hosszabb itt-tartózkodást is eredményezett (Rappai 2011:147).

Az EKF éven túli turisztikai hatásáról vagy inkább annak hiányáról árulkodóak a város és a megye 2011-es, 2012-es vendégforgalmi adatai (Tájékoztatási Adatbázis).

Röviden térjünk vissza a nyertes pályázat kulcsprojektjeire. A közterek és parkok megújítása program keretében több mint 31 hektáron éledtek újjá a város terei és parkjai, megfelelő színteret biztosítva ezzel az eltervezett újszerű térhasználatnak (Kovács 2011:99). A közterek megújításával a megkérdezettek 94%-a volt elégedett (Jegyzőkönyv Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 2011. január 27-i üléséről).

A Tudásközpont tizenháromezer négyzetméteres korszerű épülete méltán népszerű a látogatók körében. A projekt keretében a város három könyvtárának teljes szolgáltatásintegrációja valósult meg, a tudásközpont funkciót kutatószobák, internetes munkaállomások teszik teljessé, míg a legfelső szinten a tetőkerthez kapcsolódó gyerekkönyvtár kapott elhelyezést. A 2013. januártól október végéig terjedő időszakban regisztrált felhasználók száma megközelítette a 27 ezer főt, közülük majdnem 21 ezren számítottak aktív olvasónak. A Tudásközpontban működő könyvtár területére való belépések száma több mint 240 ezer volt, a kikölcsönzött dokumentumoké pedig meghaladta a 352 ezret. A pécsi Corvina (könyvtári rendszer) katalógusának Tudásközponton kívüli használata 2012-ben megközelítette a 700 ezret. A pályázatban vizionált, könyvtári feladatokon túlmutató kulturális szerepkör remélhetőleg hosszabb távon is jellemezni fogja az intézményt, melyhez a szükséges előadóterem és konferenciaterem egyaránt biztosítottak (www.tudaskozpont-pecs.hu).

A Zsolnay Kulturális Negyed és a Kodály Központ elkészültével 44 ezer négyzetméter új kulturális tér született (Kovács 2011:99). A Kodály Központ épületének külső és belső megjelenítése, valamint technikai adottságai egyaránt elismerésre adnak okot. A pályázatban ígért korszerű, nemzetközi rangú hangversenyerem és konferenciaközpont több mint 11000 négyzetméternyi területen áll rendelkezésre. Csak remélni tudjuk, hogy a szándék, miszerint „... a Kodály Központ a minőségi zene (komolyzene, jazz), a minőségi kultúra és a tudomány helye legyen, azzá váljon.” (P. Müller 2011:136), hosszabb távon is megvalósul. Mindenesetre a 2012-ben megrendezett 131 kulturális programon, eseményen, valamint a 21 konferencián regisztrált összesen 79.368 látogató, közel 60%-kal haladja meg az Európai Unió pályázati elvárásában szereplő értéket (éves szinten 50.000 vendég), egyelőre ezt látszik alátámasztani. Az éves 80%-os kihasználtság, heti átlagban 2 koncertet feltételez, a látogatók legnagyobb részben Baranya megyéből (85,76%), másodsorban Pest (5,01%) és Tolna megyéből (3,63%) keresik fel a létesítményt (www.zsokkft.hu).

Érdekes kérdés a Zsolnay negyed jövőbeli funkciója, hiszen míg a nyertes pályázatban a kulturális ipar új fejlesztési csomópontjaként jelölték meg a területet, addig mára inkább vált a múzeumok, az egyetemi képzés, valamint pécsi közművelődési intézmények újabb helyszínévé. A negyed a 2012-es évben több mint 1100 kulturális, közművelődési és művészeti programnak, eseménynek adott otthont (a planetárium részben ismétlődő előadásait nem számítva), a közel 246.000 látogató közül 205.000 számított fizetővendégnek (a pontos adatok 245.876, illetve 204.749 fő), ami az Európai Unió pályázati elvárásában szereplő éves vendégszámot (150.000 fő), 64%-kal meghaladja. A belföldi látogatók megoszlása a Kodály Központhoz képest jóval heterogénebb, ami elsősorban a nagyszámú fővárosi és főváros környéki látogatónak köszönhető (Baranya megye (48,23%), Pest megye (24,04%), Somogy megye (4,44%), Tolna megye (3,98%), Bács-Kiskun megye (3,71%)) (www.zsokkft.hu).

Abban biztosan egyetérthetünk P. Müller Péterrel, hogy „türelemre van szükség valamennyi érintett részéről abban, hogy ezek az intézmények, amelyekkel az EKF kapcsán Pécs és a régió gazdagodott, felépíthessék a maguk arculatát, működési rendjét, bekapcsolódhassanak a kultúratermelés és -fogyasztás vérkeringésébe.” (P. Müller 2011:137)

2010 után - újból megtalált üzenet?

Kapcsolódva a rendezvényt megelőző években, 2008-ban és 2009-ben lefolytatott kutatásunk tapasztalataihoz, 2011-2012-es megismételt adatfelvételünk keretében újabb 1000 fős, országosan reprezentatív mintán (a válaszadók megoszlása nemek, korcsoportok és iskolai végzettség szerint tükrözte a magyar lakosságot) végeztünk kérdőíves kutatást.

Arra voltunk kíváncsiak a rendezvényévet követően, hogy változott-e a megkérdezettek véleménye a programsorozattal kapcsolatban, milyen pozitív és negatív hatásokat érzékelnek, általában véve milyen irányban módosította az EKF cím Pécs megítélését?

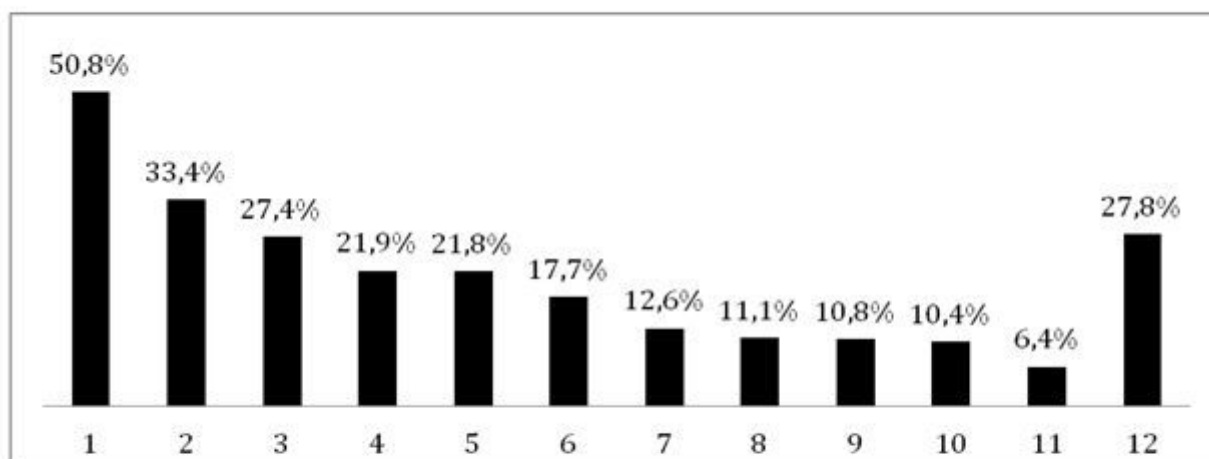
Az EKF megjelenése Pécs arculatában

2010-ben kulturális jelentőségét tekintve Pécsot tekintették a válaszadók Budapest után a legjelentősebb magyarországi településnek. A kutatásban résztvevők 56%-a gondolkozott így (2009-ben még csak 35%-uk), a másodikként rangsorolt Debrecen (12%) és a harmadik Szeged (10%) előtt. (Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése)

Arra a kérdésre, hogy milyen kifejezés jut eszébe Pécs kapcsán, 2011-ben a válaszadók 21,8 %-a említette az EKF-t. Ez önmagában a negyedik-ötödik leggyakoribb említés (3. ábra), de ha közös kategóriaként kezeljük az Európa Kulturális Fővárosa kifejezést a „kultúra (múzeumok, színház, POSZT)” kategóriával, már közel 50%-os említési gyakoriságot kapunk. A pécsi válaszadók esetében, ugyan ezek az értékek néhány százalékponttal alacsonyabbak, de így is kijelenthető, hogy az EKF kifejezés mind helyben, mind országosan részévé vált a városról kialakult képnek.

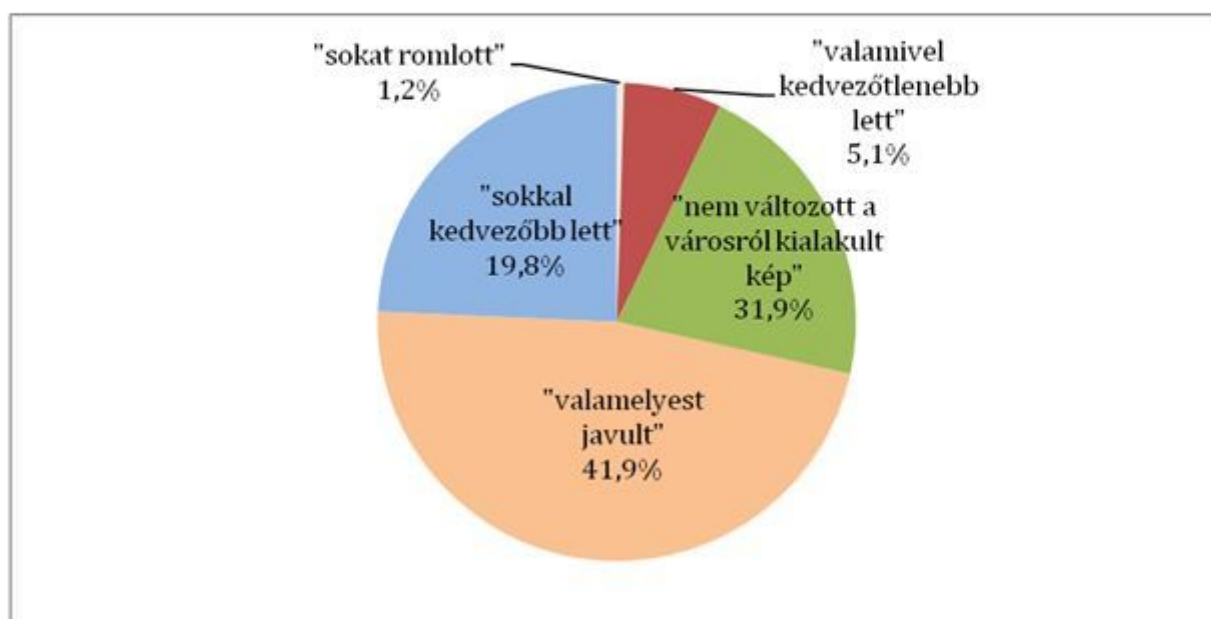
Felmérésünk alapján egyértelműen javult Pécs megítélése a 2010-es év eredményeként. (lásd 4. ábra). Az inkább pozitívan vélekedők országos 61,7 százalékaival szemben, a helyben élők 66,4 százaléka gondolkodott így. Nem meglepő módon, az EKF eseményein aktívan résztvevők körében pozitívabb kép él, szemben azokkal, akik semmilyen formában nem kapcsolódtak be a 2010-es rendezvénysorozatba.

3. ábra: Milyen kifejezések jutnak eszébe Önnek Pécsről?
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

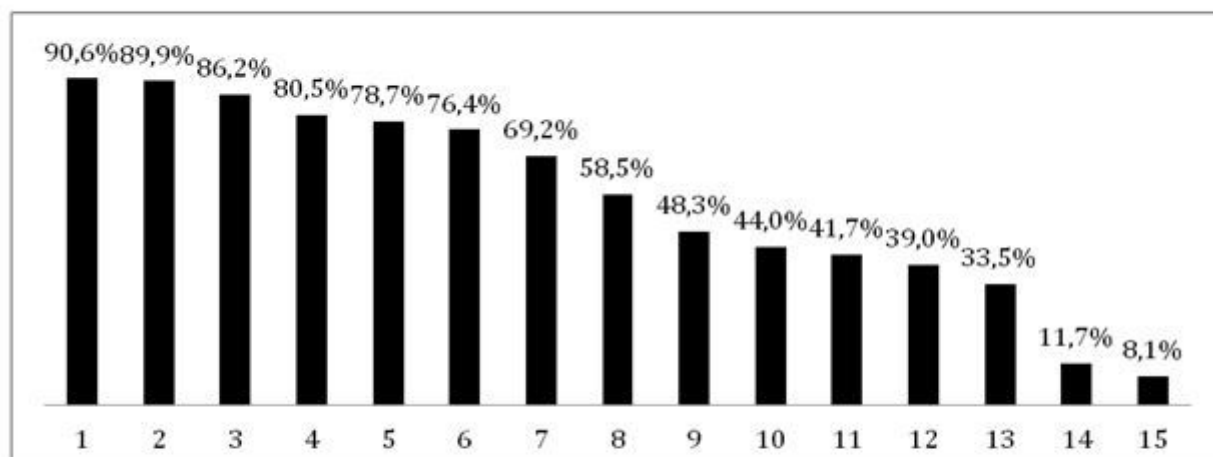
Magyarázat: 1 = pécsi nevezetességek (dzsámi, TV-torony, Székesegyház, Széchenyi tér), 2 = PTE (diákváros), 3 = kultúra (múzeumok, színház, POSZT), 4 = Mecsek (állatkert), 5 = EKF. 6 = mediterrán hangulat (életérzés). 7 = Zsolnav. 8 = közszolgáltatások (klinikák).

4. ábra: „Hogyan változott Önben Pécs megítélése az elmúlt egy évben?” kérdésre adott válaszok megoszlása
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

Az EKF – Pécs 2010 hatásait kutató kérdésünkkel részben megismételtük korábbi, 2008-2009-es adatfelvételünket (lásd 1. számú ábra). Eszerint a növekvő idegenforgalmat, új kulturális intézmények létrejöttét, a város imázsának kedvező irányú változását, az infrastruktúra fejlődését, az emberek kultúrához való pozitívabb viszonyulását, Pécs nemzetközi értelemben vett regionális kulturális központtá fejlődését és általában a város élhetőbbé válását emelte ki a legtöbb válaszadó (lásd 5. ábra).

5. ábra: Egyetértés az eseménysorozat Pécsre gyakorolt hatásaival 2011-ben
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

1 = sok turista érkezett látogatóba, 2 = megfelelő kulturális intézményekkel gazdagodott a város, 3 = javult a város hazai és nemzetközi megítélése, imázsa, 4 = fejlődött az infrastruktúra, 5 = emberek kultúrához való pozitívabb viszonya, 6 = nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá vált a város, 7 = élhetőbbé vált a város, 8 = nőtt a lokálpatriotizmus, 9 = fellendült a gazdasági élet, új munkahelyek jöttek létre, 10 = emelkedő jegyárak, 11 = nehezebbé vált a városon belüli közlekedés, 12 = növekedett a város eladósodottsága, 13 = további teret nyert a korrupció, 14 = rossz színben tűnt fel a város itthon és külföldön, 15 = semmilyen pozitív hatás sem következett be

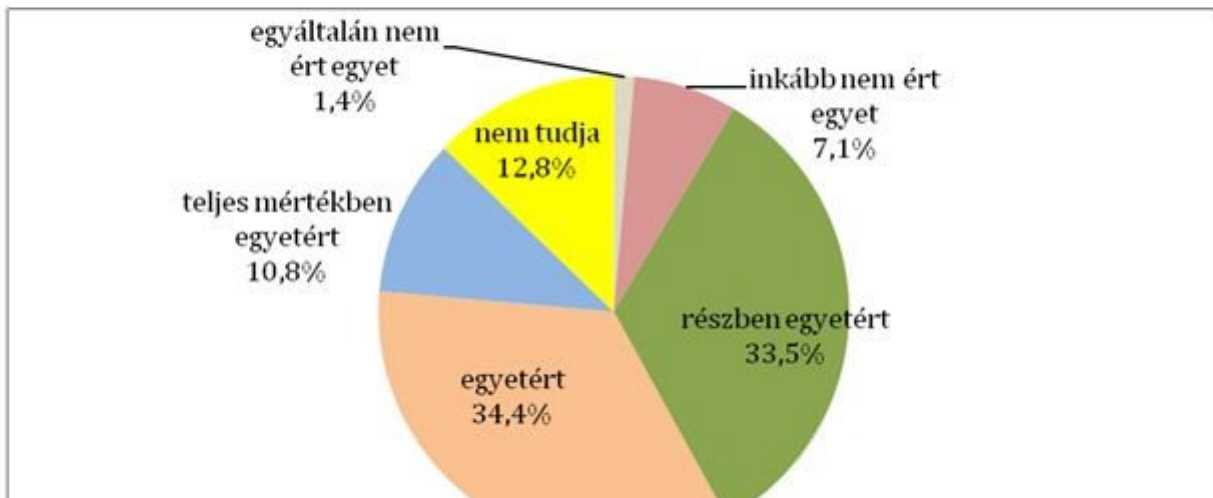
Külön érdemes megvizsgálni a „pozitív irányban változott az emberek kultúrához való viszonya” állításra adott válaszokat. Jól látszik a legalább részben egyetértők többsége, míg az elutasítók száma ehhez képest elenyészőnek mondható (6. ábra).

Kapott eredményeinket megerősíti az a 2010-es kutatás, melynek készítői arra voltak kíváncsiak, hogyan alakította az EKF programsorozat Magyarország külföldi megítélését, az ország imázsát. A válaszadók nagy többsége (81%) gondolta úgy, hogy az EKF – Pécs 2010 pozitívan befolyásolta a hazánkról kialakult képet, 15%-uk volt bizonytalan és mindössze 4%-uk látta inkább negatívnak a rendezvény nemzetközi hatásait. (Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése)

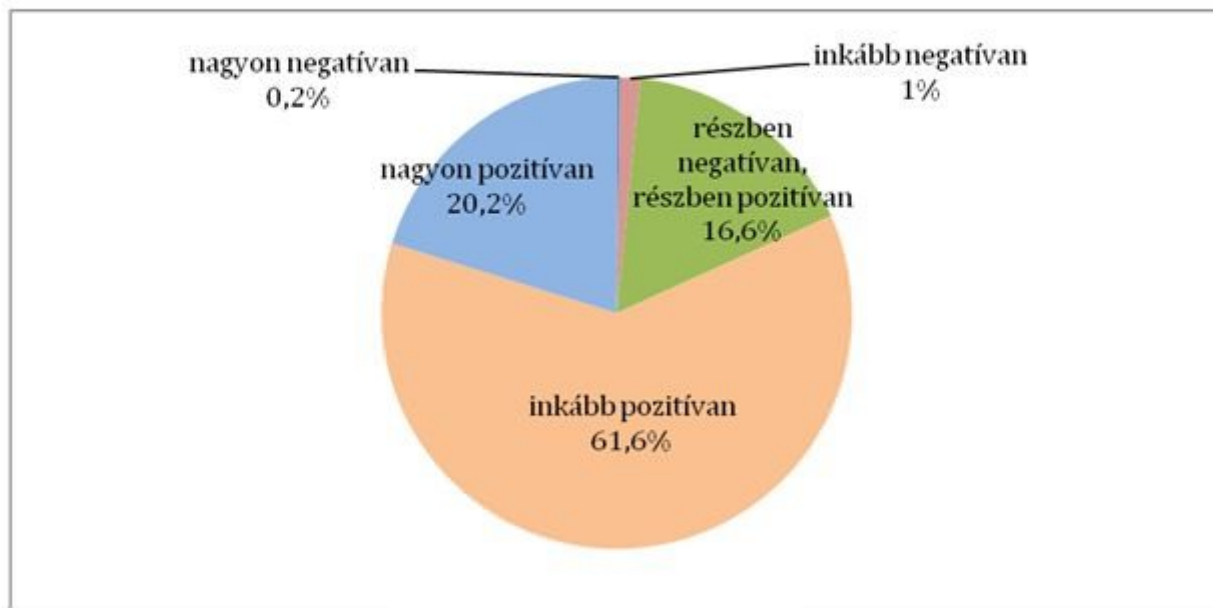
Kérdőíves adatfelvételünk utolsó kérdésével arra kerestünk választ, hogy összességében hogyan látják a rendezvényt, annak lezárulását követően. A kapott válaszok megoszlása jól mutatja, hogy a megkérdezettek közel 82%-a pozitív tapasztalatként élte meg a programot, a negatív véleménnyel rendelkezők részesedése alig haladta meg az 1%-ot (lásd 7. ábra). Az ötfokozatú skálán kapott eredmény (4,0) szó szerint jónak mondható.

Vagyis bátran kijelenthető, hogy megfordult a korábbi negatív tendencia, a program megítélése a megelőző években mért adatokhoz képest sokat javult, és ez a folyamat a rendezvényt követő évben csak még tovább erősödött. (Ne hallgassuk el azért azokat a véleményeket sem, melyek szerint a kedvező értékek mögött mindössze az évek alatt felhalmozódó csalódottság, az eleve alacsony elvárások húzódnak meg).

6. ábra: „Pozitív irányban változott az emberek kultúrához való viszonya”
állításra adott válaszok megoszlása
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

7. számú ábra: „Hogyan értékeli összességében az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010 programsorozatát?” kérdésre adott válaszok megoszlása
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

Végső konklúzió helyett

Ahogy a bevezető gondolatokban is említettem, célom nem lehetett a hazai EKF programsorozattal kapcsolatos bármilyen mérleg megvonása, hiszen a hosszabb távra megfogalmazott célkitűzések alapos értékeléséhez még időre van szükség. Kutatási eredményeink közzé tétele sokkal inkább szolgálhatja a szakmai vélemények egy lakossági megkérdezés általi árnyalását.

A 2008-ban megfogalmazott lakossági várakozások teljesültek, a rendezvénysorozat pozitív tapasztalatként él a megkérdezettek többségében, kedvező irányba alakítva ezzel Pécs megítélését helyben, országosan és nemzetközileg. A kulcsprojektek működőképesnek mutatkoznak, az újonnan létesített kulturális intézmények látogatószámai jelentősen meghaladják a pályázati elvárásként kitűzött értékeket.

Bár a rövidtávú siker elvitathatatlan, a korábban feltett kérdés, miszerint lehet-e egyértelmű sikerről vagy inkább csak egy elszalasztott lehetőségről beszélni a pécsi EKF kapcsán, jelenleg még nem eldönthető.

Ne feledkezzünk meg azonban itt Takáts József megfogalmazásáról, amint meggyőző fikcióként jellemzi a pécsi pályázatot, a városlakók kezébe téve a megvalósítás módjának és mértékének lehetőségét (Takáts 2011). „Az EKF a továbblépéshez szükséges alapokat megteremtette” (Kovács 2011:113), a további fejlődési potenciál adott, és bár a megálmodott kulturális léptékváltás még nem valósult meg, úgy gondolom, hogy összegyűjtve a jó és rossz tapasztalatokat, közelebb kerülhetünk „A határtalan város” annyira vonzó eszméjéhez, évek során megkopott szellemiségéhez, megalapozva ezzel egy hosszabb távon fenntartható, valódi kulturális decentralizáció lehetőségét (A határtalan város 2005).

Felhasznált irodalom:

Ágoston, Zoltán (2011): Nemzetközi kapcsolatok. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 43-46. p.

Jegyzőkönyv Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 2011. január 27-i üléséről, www.eugyintezes.pecs.hu/download/index.php?id=318788(2012. április 9.)

A határtalan város, Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010, (2005) Európa Centrum Kht.

Koltai, Zoltán (2011): „Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010” program megítélése Pécsen és Budapesten. In: Tudásmenedzsment, XII. évf. 2. szám, 84-93. p.

Kovács, Katalin (2011): Adalékok az EKF projekt menedzsment szempontú értékeléséhez. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 93-122. p.

Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése, www.eugyintezes.pecs.hu/static/tempPdf/08-8-469-34m.pdf (2012. április 9.)

P. Müller, Péter (2011): A Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt kulturális tapasztalatairól és tanulságairól. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 123-138. p.

Rappai, Gábor (2011): A pécsi EKF-évad gazdaságfejlődésre gyakorolt hatása. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 139-154. p.

Szijártó, Zsolt (2011): Konceptió és kontextus. Az EKF-projekt és Pécs. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 155-166. p.

Takáts, József (2011): Az újragondolt város. EKF-iratok. Pécs, Publikon

Tájékoztatási Adatbázis, www.statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp (2012. szeptember 24.)

www.tudaskozpont-pecs.hu (2013. december 7.)

www.zsokkft.hu/oldal_zsokkft_hu/dokumentumok/2012/ZSOK_NKft-2012-evi_szakmai_beszamolo.pdf (2013. december 7.)